

SPREEKWOORDEN

EEN POGING OM UIT DE OUBOLLIGHEID TE GERAKEN.

Spreekwoorden zijn lange tijd erg populair geweest in het onderwijs. Er werd heel wat moeite gedaan om onze Vlaamse jongens en meisjes in te prenten dat een schoenmaker bij zijn leest hoorde te blijven, dat hoge bomen veel wind vingen en menig leraar reisde oost en west om tenslotte afgepeigerd te constateren dat het thuis toch het beste was. Deze ontdekking moesten de leerlingen dan ook van buiten leren. Nu is er m.i. geen reden om de leerlingen te oefenen in het gebruik van overjaarse clichés, vooral als die clichés dan vaak de meest platvloerse bourgeoiswaarheden tot eeuwige wijsheid wijden: ieder voor zichzelf, vertrouw niemand, alles blijft toch zoals het was en wees vooral voorzichtig. En "vrouwenhanden en paardetanden mogen niet stilstaan". Er is ook een cultureel probleem: spreekwoorden komen uit een cultuur waarin ambachtelijk werk, speciaal in de landbouw, voor iedereen een zichtbare realiteit was. Nu is de leest waar de schoenmaker bij moet blijven, voor onze jongens en meisjes een onbekend stuk gereedschap. En tenslotte is het volkomen zinloos uit het taalboekje oefening 27 te doen: "Geef van volgende spreekwoorden uit de taalkring van de scheepvaart de betekenis", want ofwel kennen ze die betekenis al en dan leren ze niets bij, ofwel kennen ze die nog niet en dan zitten ze er in de klas toch maar bij met als enig vooruitzicht: "Dat moet ik thuis weer allemaal blokken."

Anderzijds staan spreekwoorden in een aantal leerplannen en er is toch een heleboel zinnigs mee te doen. Bovendien is het de laatste jaren met de retromode een onderwerp geworden dat mijn leerlingen weer boeit. Spreekwoorden worden overigens ook nu nog steeds gebruikt door sommige mensen om in één retorische klap de tegenstander te vellen met een bondige, door de overlevering geconsacreerde uitspraak. Daarom dan onderstaande poging tot formulering van enkele normaal-functionele leerdoelen.

Mogelijke doelstellingen:

- De leerlingen kunnen metaforen en andere vormen van concreet taalgebruik omzetten in meer abstracte begrippen, bv. "Rust roest" tot "Wie te lang niets doet, verliest een deel van zijn bekwaamheden."

(Dit is duidelijk te beschouwen als een vaardigheid (kunnen) en een attitude (zijn): het heeft weinig zin de betekenis van een aantal spreekwoorden te kennen: je moet voor eender welk nieuw spreekwoord de betekenis kunnen (en willen) achterhalen. Dus moet je erover leren nadenken.

- De leerlingen kunnen een standpunt innemen tegenover de inhoud van een overgeleverde waarheid.
- De leerlingen kunnen retorische middelen doorzien en kennen het gebruik ervan als machtsmiddel.
- De leerlingen kennen een aantal spreekwoorden (en willen ze evtl. gebruiken).
- De leerlingen weten dat er spreekwoordenboeken bestaan en kunnen spreekwoorden in woordenboeken terugvinden. (Een grote verzameling voor weinig geld is G.A. Mesters: Prisma-spreekwoordenboek, Prisma nr. 144)
- De leerlingen weten wat de sociale functie was van spreekwoorden.
- De leerlingen kennen de culturele achtergrond van de spreekwoorden.
- De leerlingen weten wat de verspreiding is van spreekwoorden in hun eigen omgeving.

Wat we doen:

- Een klasseggesprek over spreekwoorden: hoor je er nog veel? wanneer? hoe komt het dat ze verdwijnen?
- Een opdracht: vraag aan twee bekenden (bv. je ouders) om elk tien spreekwoorden op te noemen. Breng de beide lijstjes mee en in de klas stellen we de "Top-30 der Vlaamse spreekwoorden" samen. (Gewoonlijk winnen "Hoge bomen vangen veel wind" en "Zoals het klokje thuis tikt...")
- We onderscheiden in een spreekwoord de letterlijke betekenis (en haar oorsprong) en de figuurlijke betekenis. Meteen kijken we dan ook na of het spreekwoord in alle gevallen klopt (door tegenvoorbeelden te zoeken).
bv. "De pot verwijt de ketel dat hij zwart ziet":
 - a. Komt uit de tijd dat potten en ketels nog boven het open vuur hingen en daardoor altijd allemaal even zwart berookt waren.
 - b. Betekent: men moet aan niemand fouten verwijten die men zelf heeft.
 - c. Kritiek: Ik mag toch tegen iemand zeggen bv.: "Je maakt dezelfde fout als ik, je praat veel te vlug" (al is er dan wel iets aan de situatie veranderd).

- Het voorgaande kan dan bv. ingeoeft door: 1. een doceerfaze met demonstratie door de leraar (zoals hierboven), 2. rollenspel waarin de lln. voor een spreekwoord zelf spelen: a) de letterlijke betekenis, b) een vb. van de figuurlijke betekenis, c) een geval waarin het spreekwoord duidelijk niet opgaat; 3. nog een faze individueel werk of groepswork om deze vaardigheid en attitude grondig erin te hameren. 4. en dan kan er evtl. nog een huistaak over gegeven, een echte verhandeling in drie delen.
- We ontleden spreekwoorden met het oog op de retorische stijl-middelen: versmaat, alliteratie, rijm; metafoor, verpersoonlijking, paradox, parallellisme, korte zinnen, ironie (in zei-spreuken). Misschien best die uit onze Top-30?
 - We verzinnen zelf nieuwe spreekwoorden voor opgegeven ideeën bv. "Je moet je vrienden niet in de steek laten", "Systematisch werken is tijdbesparend", "Straf geven helpt toch niet veel".

Evaluatie.

Het zal wel duidelijk zijn dat het bereiken van de meeste hier gesuggereerde doelstellingen relatief gemakkelijk meetbaar is met de klassieke evaluatietechnieken.

Bruikbaarheid.

Ik werkte met deze lessenreeks in een 4e jaar humaniora, maar m.i. moet het ook mogelijk zijn ze aan te passen voor (veel?) jongere leerlingen. Wie schrijft ons in verband met zijn spreekwoordervaringen in bv. de basisschool?

R.R.

